

Ivo Kuusk - tundeerk ja madala valulävega töömees lauluradadel

Kui mulle tehti ettepanek panna kirja meenutusi Ivo Kuusest (1937-2023), sain aru, et võtsin vastu keerulise teekonna. Esiteks olin äärmiselt napilt tuttav tema Tartu tegemistega Vanemuises aastatel 1967-1977 ja ka järgmistel kümnenditel sai kuulatud-vaadatud vaid mõned etendused Estonias ja soleerimised suurvormide ettekandel, sest ka endal oli aktiivne kontserttegevus ja õpilased Tallinna konservatooriumis, nüüdses EMTAs. Omaette teema olekski töö selle kõrgkooli lauluosakonnas, kus olime kolleegid mitukümmend aastat.

Õnneks on olemas erakordse kvaliteediga salvestised topelt-CD-l "Ivo Kuusk" (2007): ühel plaadil Brahmsi kantaat "Rinaldo" tenorile, meeskoorile ja orkestrile op. 50, kus ta oli laval koos RAMi, ERSO ja dirigent Eri Klasiga (1981), ning teisel helijälj läbi aastate kestnud koostööst pianist Vardo Rumesseniga - 12 Eduard Oja ja 12 Mart Saare laulu. Esimene on tervikuna erakordne helisalvestis, sest annab tänasele kuulajale tõetruu tunnistuse sellest, kes oli Ivo Kuusk kui laulja ja muusik ning kui säravalt kõlas temale looduse poolt kingitud hääl. Tema kaunis ja omapärase tämbriga tenor kõlab siin volüümikalt, musitseerimises on Brahmsi suurejooneliste fraaside kujundamisel kuulda ülimat lugupidamist ja püüdu tuua Goethe teksti iva selgelt kuulajani. Tiia Järgi selgitavast jutust albumile saame lugeda, et kantaat valmis ühe konkursi tarbeks ja kolmekümneaastane Brahms oli selle loomisesse suhtunud küllalt kergelt ja et teos ei äratanudki tol korral tähelepanu. Kuid õnneks on meie muusikalukku jäädvustatud sama helitöö hilisem ettekanne Ivo Kuuse soleerimisel ja Peeter Lilje dirigeerimisel, siis võeti "Rinaldo" suure eduga vastu ka Moskva ja Leningradi suurtes saalides. Tase, mis kumab vastu Oja ja Saare interpreteerimisest koos Rumesseniga, kuulub kahtlemata meie kammerlaulu areaali kullafondi. Need kaks heliloojat on jätnud maailma Lied'i stiili erakordselt kirgliku ja professionaalse loomingu ning duo kumbki osapool on kõiges olnud aus ja noodimärkide vahele jäävas võrdväärsest kirglik. Pilt Ivo Kuusest kui inimesest avanes minule tänu päevikutele, mis tema abikaasa lahkel loal mulle lugeda usaldati.

Muusika

19,20,21

Teater Vanemuine
Arvo Volmer
Teater

Neist vaatab vastu äärmiselt tundeerk ja madala valulävega inimene, kes on läbi aastakümnete kõige karmimalt analüüsinud just enda kui laulja tegemisi. Need kaheksa vihikut on äärmiselt isiklikud pihtimused ja mõeldud vaid kirjapanijale endale. Seega ei ole minul voli avalikustada seda, mis on mõeldud paberile jääma. Küll pakub mõtlemisainet, vähemasti mulle, üks lause pea igas üleskirjutuses: “Taevas aita ja hoia mind!” Siiski julgen siinses loos ära tuua mõned tsitaadid, mis seonduvad üksnes mõne osaga tema meeletust hulgast rollidest, mõtisklustest selle üle, kuidas need õnnestusid, ja tegija hinnangutest iseendale. Ivo Kuusk alustas lauluõpingud Tartu muusikakoolis tollase hinnatud pedagoogi Alma Kurtna klassis, kuid siirdus pooleteise aasta pärast ilmselt selle koostöö sobimatuse tõttu Itaalias õppinud ja Vanemuises mitmeid rolle laulnud imelise tenorihäälega Rudolf Jõksi hoole alla. Ja siit kasvas positiivne tulemus, mis avas peagi tee tulevikku.

Kui seada ritta tema rollide nimistu alates 1963. aastal Estonias tehtud Pinkertonist Puccini ooperis “Madame Butterfly” ja järgmisel aastal lauldud Taminost Mozarti “Võluföödis”, millele järgnes Vanemuise teatris töötatud kümnendil (1967-1977) uskumatult mitmekülgne repertuaar, sealhulgas ka tema enda lavastatud ooperid, ning seejärel veerandsajandi jooksul Estonia laval (kuni aastani 2003) lauldud osad, kus viimaseks jäi Maxi roll Weberi “Nõidküti”, siis jääb vaid imestada selle inimese mälu üle ja imetleda laulja suutlikkust kogu see noodimaterjal oma hääleaparaadile sobivaks teha.

Toon siinkohal mõned näited aastatest, kui tema teele tulid järjeapanu erinevat stiili, vokaalset nõudlikkust ja artistlikkust nõudvad rollid.

Kõigepealt Tartus. Algatuseks osalemine viies Ida Urbeli lavastuses: 1969 Cavaradossi Puccini “Tosca” ja don Jose Bizet’ “Carmenis”, 1970 Aleksei Prokofjevi “Õnnemängijas”, 1971 Bonnius Tubina “Barbara von Tisenhusenis” ja de Rosillon Lehäri “Lõbusas leses”, 1973 Lenski Tšaikovski “Jevgeni Oneginis”, 1975 taas Pinkerton (“Madame Butterfly”, lavastaja Ülo Vilimaa, dirigent Erich Kõlar), 1976 Lionel Flotow’ ooperis “Martha” (I. Urbel, E. Kõlar); samal aastal lavastas Kuusk Cimarosa “Salajase abielu” ja 1977 Tšaikovski “Jolanthe” (laulis ise Vaudemonfi; kunstnik Leonhard Merzin!, dirigent Endel Nõgene). 1978, juba Estonia teenistuses olles, esietendus 20. juunil

Vanemuises Kuusega nimiosas Britteni “Albert Herring” (lav Udo Väljaots, dir E. Kõlar), ning sama kuu 24. ja 25. päeval tuli laulda Minskis Verdi “La traviata” Alfredot!

Järgnes Estonia periood. Selle juhatas 1977. aastal sisse Torni osa Stravinski “Elupõletaja tähelennus”, lavastajaks Boris Tõnismäe ja dirigent Peeter Lilje; sama tandemiga toodi 1980 lavale Weberi “Nõidkütt”. 1981 Rodolfo Verdi “Luisa Milleris”, 1982 don Jerom Prokofjevi ooperis “Kihlus kloostriks” (lavastajaks äärmiselt huvitava režiiäkirjaga Georgi Ansimov Moskvast, dir P. Lilje) ning taas don Jose “Carmenis”, 1983 Helilooja roll eesti uues algupärandis, Eino Tambergi ooperis “Lend” (lavastaja ja koreograaf Mai Murdmaa, dir P. Lilje). 1984 Erik Wagneri “Lendavas hollandlases” (lavastajaks Detlef Rogge Saksamaalt) ja Edgardo Donizetti “Lucia di Lammermooris” (lav Arne Mikk, dir Eri Klas). 1987 tõi Andrei Hovanski rolli Mussorgski “Hovanštšinas”, mille lavastas erakordse režiiäkirjaga Boriss Pokrovski Moskvast (dir Paul Mägi ja Vello Pähn). Järgnes osalus mitmes Arne Miku lavastuses: 1988 taas Jonas Kempe Tubina “Reigi õpetajas” (dir Paul Mägi) ja Faust Boito ooperis “Mefistofeles”, 1989 Nemorino Donizetti “Armujoojis” ning 1990 Bonnius Tubina “Barbara von Tisenhusenis”; samal aastal sündis operetižanris krahv Tazilõ Kälmani “Krahvinna Marizas” (lav Lašzlõ Hegedüs Budapestist, dir Jüri Alperden, Arvo Volmer) jne. Aasta 2000 tõi Herodese R. Straussi “Salomes” (lav Fran^oise Terrone ja Philippe Godefroid, dir P. Mägi). 2003 tuli taas Max Weberi “Nõidkütis” (lav Neeme Kuningas, muusikaline juht Jüri Alperden).

Vaid vokaalmaailmaga kursis olivad aimavad, millist enesedistsipliini ja kontsentratsiooni vajab selline mitmekesine repertuaar, kohanemine väga erineva režiiäkirjaga lavastajatega, erinevate arusaamadega dirigentidest rääkimata. Ivo Kuuse päevikutest saab lugeda, kui sageli ründas teda lauljaid kõige enam häiriv - nohu, kuidas ta pidi taastama oma hääleaparaadi pärast mandlite operatsiooni ning milline vaenlane tema säravale tenorile oli suitsetamine, millest ta kahjuks ei suutnudki loobuda.

Selle tõestuseks üks lõik päevikust, mis pärineb 13. detsembrist 1973, mil Ivo Kuusk oli stažeerimas Moskvast Gnessinite-nimelises muusikapedagoogikainstituudis Gennadi Adeni juhendamisel:

“Tolle 15. nov “Onegini” tegin kah ära, 3+ võib panna, hää! väga väsinud. Ja intonatsioon kogu aeg karvavõrd madalam. 18. sõitsin Moskvasse sessile. Kava oli ettevalmistamata ja süda raske. Vormi polnud ollagi. [-] Magasin vagunis halvasti, aga õhtul kell 18.00 oli kokkusaamine professor Adeniga. Laulda peaaegu ei saanud. [-] 20. oli tund profAdeniga. Harjutused sujuvad, algavad lahtise suuga. Laule laulsin kehvasti, saadeti arsti juurde. Käisin arsti juures (haige) ... Häälepaelad lõdvad. [-] 24. käisin profpool. Tegime mõned harjutused. Istus. Ilm oli ilus, enesetunne hea. ÕHTUL SUITSU.

Ja jälle polnud profpool nii hea kui eile, aga laabus korralikult (kogu päev suitsumees).

Kontsertmeistriga ei tulnud laulmisest midagi välja. Ma ei leia ennast ja ei suuda laulda. SUITSETAMINE. [-] 27., ka täna olid samad probleemid. Kuigi ta ütles, et mul olevat suur ja ilus hää! [-] 30. Edasi saingi nohu ja tundsin end väga räbalasti. 5. I sõitsin koju, ülesandeid on palju ja kardan väga, kas nendega hakkama saan. Taevas aita.”

Ja veel üks lehekülg, aastast 1996: “J[aa]k Viller tegi ametliku ettepaneku ära õppida 1997. aasta märtsiks “Othello”.

Absoluutne utopia, aga samas on selles mingi ahvatlus ja “ussike”, mis mind kogu aeg närib.

Aeg töötab halastamatult minu kahjuks. Olen praktiliselt omapead jäetud, või õigemini öeldes augu täidis, kui vaja, siis ...

[-] Aga arvustatakse vähe. Hää! hakkab madalas registris tõrkuma, see on selge vananemise tunnus. [-] Olen kogu elu pidanud end tõestama, aga siin ma nüüd olen, tõestamata, autoriteedita...”

See Verdi “Othello” nägi ilmavalgust Vanemuise laval Mikk Mikiveri lavastuses.

Tähelepanu väärrib üks tema jaoks ilmselt oluline seik 1975. aasta 26. maist.

“Täna on eelviimane “Armujook”. See tähendab, et korra läheb veel ja

see läheb TV-sse. [-] Muide, täna on täismaja 22. või 23. kord. Igatahes TV on sigadus.”

Inimvõimete proovilepanekuks võib pidada aastaid 1982-1992, mil Ivo Kuusk oli ka lauluosakonna juhataja. Mõni näide ka sellest ajast.

12. III 1982: “Tänu taevale, “Luisa” laabus. I duett oli korras, II duetis F-ga [Federica] olin kõvasti pabinas. [-]

Oma aaria laabus, valitsesin hingamist ja häält. [-] Täna sõidan Leningradi "Rinaldot" laulma ja pärast Moskvasse samaga. Taevas hoiaja kaitse mind. [-] Dirigendiks P. Lilje. Proovis laulsin üsna hästi. Teine proov koos kooriga oli halvem, väsimus, suits. [-] Esimene kontsert 15. oli korras, väljaarvatud mõningad kiirustamised. 16.-ndal aga tuli paar raginat sisse. Kahju. Aga üldmulje hea. Täna on ootamatu "Luisa". Taevas aita mind, et kõik laabuks, ja et hää all jääks."

4. II 1984: Kui siia perioodi lisada töö õpilastega, kellel igaühel oma karakter, omad ambitsioonid, ning kes neist pikema, kes lühema aja selles lauluklassis viibis, siis omaette huvipakkuv oleks teada, kuidas õppejõud psühholoogilised barjäärid lahendas! Piisab siinkohal vaid mainida nimed, kes edaspidi liikunud avaramatele radadele: Tiiu Reinau, Uku Joller, Vello Jürna, Katrin Lehismets, Lauri Vasar, Aile Asszonyi, Ain Anger, Iris Oja ja veel paljud, kes siinmail leidnud endile tegevusvälja. Ivo Kuuse pikk teekond muusika teenimisel on nõudnud uskumatult palju energiat ning selles on rohkelt põnevaid ja ka keerulisi käänakuid. Kõige väärtusliku kõrval, mis temast salve jäänud, püsib ka kahetsus, et ta ise endas nii sageli kahtles, et temas puudus rahulolu õnnestumiste üle, õnnetunne oma kauni hääle mõjust kuulajatele, oma musikaalsuse ja teadmiste väärtuse taju.

Ivo Kuusk ETV saates "Rahvakunstnikud" 1987. Stravinski "Elupõletaja tähelend": Estonia laval Helvi Raamat ja Ivo Kuusk. Koos Georg Otsaga Mozarti "Võlulöödis".

Tiiu Levald, laulja ja pedagoog